

Garzuly Ferenc – Tóth Csaba – Kálmán

Bernadette: *Ritka betegségek – Diagnosztika és terápia.* Oriold és Társai Kft, Bp. 2017. 120 old.

Az érdeklődő olvasók immár a ritka betegségek sorozat ötödik kiadványát forgathatják. Előzményei 2013 óta: *Garzuly Ferenc: A diagnosztika labirintusában; Pfliegler György – Garzuly Ferenc: Ritka betegségek, diagnosztikai kihívások; Garzuly Ferenc – Tóth Csaba – Kálmán Bernadette: Ritka betegségek, küzdelem az élet határain; Garzuly Ferenc – Tóth Csaba – Kálmán Bernadette: Ritka betegségek, különleges kórformák.* Jellemzőjük a kötetek alcímei: *Esettanulmányok orvosoknak, orvostanhallgatóknak.*

Az utóbbi kötet nyolc oldalas értékes bevezető ismertetővel bővült. Világos megfogalmazást olvashatunk a betegségek diagnosztikai és gyógyítási eszköztárának változásairól. Ismert az „*árva – orphan*” ritka betegségek megjelölése, de talán kevesen vannak, akik ezek alcsoportjait is ismerik. Ma már a fejlett egészségügyi ellátórendszerekben a ritka bajok orvoslását a kormányzatok egyedi módon támogatják, így társadalmi szinten is elismerik ezek szolidáris alapú segítségét, sőt felvázolódhatnak a jövő terápiás lehetőségei is.

A legújabb, 120 oldalas, gazdagon illusztrált könyv újabb ötven esetet mutat be röviden a jelenségek megjelenésétől a végkifejledésig, irodalmi forrásokkal, az „*Extracorpolaris szívtől a Münchausen-szindrómáig*”, szemelgetve az orvoslás teljes vertikumából. A bemutatott esetek kumulatív száma immár 230.

A szerzők a Markusovszky Egyetemi Oktatókórház kazuisztikai konferenciáin megbeszéltek esetekből válogattak. Kórházunkban 1954-ben Romhányi György, későbbi jól ismert patológus professzor vezette be a klinikopatológiai konferenciákat. Garzuly Ferenc c. egyetemi tanár kezdeményezésére a sikeres vagy érdekes kórképek bemutatathatósága érdekében 2012-től a rendezvények „kazuisztikai konferenciákra” módosultak. Az orvosegyetemektől távol eső, nagy területet átfogó, regionális ellátási feladatokkal bíró kórház a ritkán előforduló esetekből tálcán kínálta a szemelgetést az esetbemutatókra.

A könyvsorozat nem tematikus orvosi tankönyv. Az esetkiválasztások rendező elve: bemutatni a ritka kórképek diagnosztikai nehézségeit, a betegek interdiszciplináris, holisztikus megközelítésben történő ellátását. Példáin keresztül segít az orvoslás mint mesterség vagy művészet vitatott dilemmáját eldönteni. A bemutatott és igényesen demonstrált esetek szakmai megközelítése a sematikus orvosi gondolkozásból segít kilépni. Szokatlan panaszok vagy tünetek, a nyilvánvaló betegség váratlan klinikai megjelenése, a sémákba nem illeszthető szimptomák eseteiben a hagyományos egyetemi tankönyvek kevés útmutatóval, kapaszkodóval szolgálnak.

Az öt könyv az orvoslás szépségét és értékét mutatja be azzal, hogy igazolja: a napi rutin-szerű betegellátáson túl az orvosi mesterséget – ha kell, és van hozzá tudás és akarat – igényes szinten, művészi színvonalon is lehet gyakorolni. Ehhez a tárgyi tudás birtoklása mellett a szakmai tapasztalat, a kitartó törekvés a betegség pontos feltárására emeli a mesterembert igazi „orvossá”.

A szerzők csapatvezetője a Markusovszky kórház orvosa. Garzuly Ferenc patológusként, majd neurológusként és neuropatológusként – 1982–2002 között osztályvezetőként – szolgált, és még ma is szolgálja a betegellátást. Törekvésein nagyot lendített Kálmán Bernadette professzornő hazatelepülése, aki nemzetközi tapasztalatait kórházunkban is hasznosítja. A csapat tagja Tóth Csaba patológus főorvos, aki 2000 óta az osztály vezetője. A szerzők olyan régióban találkoznak a hozzájuk forduló betegekkel, ahol orvosegyetem nincs, így a közkórháznak kell csaknem minden betegnek definitív ellátást nyújtania.

Mint a könyvekből is kiderül, nemcsak orvosegyetemen, hanem nagy forgalmú megyei kórházban is igen sok érdekes és tanulságos orvosi esettel találkozhatunk. Ha a betegség nemcsak a kórlapi leírásokban, hanem igényes fotódokumentációkban is rendelkezésre áll, szinte kínálkozik a közlésre. Olvasásuk, az ábrák, a metszetek és a képek egy kazuisztikai konferencia illúzióját nyújtják az érdeklődő olvasónak, értékes referenciákkal. A kiadvány szerzői erre fókuszáltak.

Az érdekes orvosi esetek pontos, részletesen dokumentált bemutatása egyben a gyógyító művészet demonstrálása. Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mert bár minden gyakorló orvos tisztában van a bizonyítékokon alapuló orvoslás praktikus és jogi oldalával, de nem feledhető: a beteg olyan ember, akinek egyedi genetikai programja van, ráadásul társas lény, társadalmi-gazdasági-családi-egyéni életúttal. A földön sokan vagyunk, sok bajjal, de mindenki egyénre szabott kezelést/gyógyulást remél az orvostól. A milliók között a ritka betegség szokatlan jelenség, az orvos ritkán lép le a megszokott útról, de ha van támasza, azt a betege érdekében biztonsággal teszi. Ilyen támasz ez a kiadvány is.

A 230 ritka eset bemutatása már nem tűnik kevésnek. Ezek nem a szoros értelemben vett orvos-szakmai megoldásra váró kazuisztikák, inkább a betegek összetett bajainak bemutatása, az orvoslás, a helyes orvosi gondolkodás orientációjának demonstrációi. Remélhető, hogy az olvasók az esetek „*disease management*” levezetéséből a szerzők igazi szándékát olvassák ki. Sokkal többet tanulnak az esetekből, mint egy tankönyvi ritka betegségről, melyet talán csak olvastak, de vele sohasem találkoztak. Az esetekkel a szerzők sokkal inkább orvosi gondolkodásunk megerősítését segítik.

A szerzők érdeme a kiváló képi illusztrációk közlése is a könyvben. Általuk a ritka és bonyolult esetek kórlapi leírásai élvezetessé és „könnyen érthetőkké” válnak az olvasó számára. Az is szerencse, hogy a 120 oldalas könyv értékét felismerő támogatókra is találtak, így nemcsak digitálisan, de igen barátságos áron (4000 Ft) az album nagyon szép színes nyomtatásban is megjelenhetett. Olvasását jó szívvel ajánlom.

Horváth Boldizsár

Vörös Ferenc: Kárpát-medencei történeti családnévtanász. Kalligram, Pozsony, 2017. 564 old.

Nem megszokott kötetet vehet a kezébe a nevek iránt érdeklődő olvasó, a névtudománnyal és annak interdiszciplináris területeivel foglalkozó szakember. A szerző ezen kötete mintegy „nagytestvére” a 2014-ben megjelent *Kis magyar családnévtanász*nak, amely 106 magyar családnévet mutatott be az olvasóknak, jelen könyv pedig 176 történeti nevet elemez átfogó körületekintéssel.

Vörös Ferenc Vas megyei illetőségű, pontosabban sárvári születésű nyelvész, a szombathelyi Savaria Egyetemi Központ tanára, 19 önálló monografikus munka, illetve tankönyv szerzője. Ő a létrehozója és a szervezője *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig* elnevezésű konferenciasorozatnak, amely évente más-más helyszínen ad otthont a névtudománnyal és annak a társtudományaival foglalkozó szakembereknek. A nyolcadik, 2017. évi tudományos tanácskozás színhelye Kolozsvár. Mint Vas megye szülőtte már három alkalommal rendezett szülőföldjén hasonló találkozót: Szombathelyen, Sárvárott, 2015-ben pedig a valamikor Vas vármegyéhez tartozó Alsóőrön, az Őrvidéken (Burgenlandban).

Visszatérve az első mondat nem megszokott jelzőjére, ez egyrészt vonatkozik a több mint 500 oldalas, tekintélyesen terjedelmes kötetnek a témájára, szakmaiságára, másrészt a formájára. Ez utóbbi nem önkényes, hanem épp a tartalomból fakadó praktikus, az áttekinthetést és a könyvhasználatot segítő megoldás. Könyvészetileg ritkaságszámba megy, hogy egy tudományos igényű könyv fekvő formában nyomtatódjék. Az első, 85 oldalas része – amelyre a későbbiekben részletesen kitérek – szöveges, elméleti, önmagában is teljes kötet lehetne, melynek nyomtatott tükörlapja három kolumnás, azaz három hasábos. A második rész tárgyalja gyakoriság alapján, csökkenő előfordulással a neveket, amelyek mellett egy kisebb, majd azután egy vagy több színes térképlap található az adott családnévvvel kapcsolatosan. A bal oldalon olvashatjuk az egyes gyakori családnévek leírását, mellette (valamint utána több kartogramon) pedig a Trianon előtti Magyarország térképe található az 1910-es vármegyei beosztással. Ez nagy mértékben segíti az eligazodást, és a családnévek gyakoriságának, szóródásának, előfordulásának eltérő színekkel jelölten az „olvasását”. Ezen térképek mérete, áttekinthetősége indokolja a könyv külső formáját, különleges könyvészeti és nyomdai megoldását.

A kötet az 1720-as hazai állapotokat vizsgálja és elemzi, az akkor élt és összeírt adózó polgárok névadataival.

Mint említettem, az első rész névtudományi áttekintés. A szerző az előszavában leírja, hogy közel két évtized munkájával érlelődött meg benne a gondolat, a módszer kidolgozása, hogy az 1720-as országos összeírást, vagyis a történeti adatok térbeli elosztásának részletgazdag bemutatását, azok újdonság voltát és jelentőségét szemmel láthatóan ábrázolhassa. A saját maga által kidolgozott módszerre itt részletesen nem térek ki, mivel azt már más írásaiban kifejtette részletesen. Csupán annyit jegyzek meg, hogy a legkorszerűbb számítástechnika és a térinformatika alkalmazásával lettek az adatok az egyes térképekre vetítve.

A kötet legelején található a tartalomjegyzéke, amely egyben kiváló irányítást, vázlatot ad az érdeklődőknek. Végigvezeti az olvasót a magyar családnevek keletkezésének egyes időbeli fázisain az egyelemű névrendszertől a családnevek általánossá válásáig, rögzüléséig. Sőt, mint néhány térképlapján olvashatjuk, átlép a mesterséges névadás (névváltozás és névváltoztatás) területére is egyes neveknél, például: az Erdélyi 101. és a Somogyi a 111. oldalon. Áttekinti a hazai névföldrajzi kutatások előzményeit, majd a külföldön folyó kísérleteket és a már megjelent családnévatlásokat. Azok fajtáit, előnyeit, sikereit, de a hiányosságait is felemlíti. Nyolc ország, egyben különböző, eltérő nyelvtérségek névföldrajzi eredményei után rövidebben, összefoglalásszerűen végül a közép-európai kutatásokra tér ki.

A 31. oldaltól részletezi az 1720-as országos összeírás társadalmi és jogi hátterét, valamint a körülményeit. Ennek pontos bemutatása azért fontos az olvasónak, hogy megértse az egyes nevek részletes tárgyalásánál a szerző megállapításait, kételyeit, a nevek írásképeinek változatosságát, egyben az utókorra maradt hatalmas és értékes névanyag hibalehetőségeit. Az összeírás körülményeiről érdemes röviden tájékoztatnom az olvasókat. Az egyik legfontosabb tudnivaló, hogy ezen összeírás nem teljes. Hiányzik belőle a nagy területekből Horvátország, Szlavónia, Erdély, a kisebbekből a nem adózó szabad királyi és a bányavárosok. Az egyes személyeknél pedig a nemesek, papok és más nem adóköteles személyek. A korpusz a XX. századi utódállamok szerinti megoszlása a következő. A mai Magyarország 38, Szlovákia 37, összesen 75 %, tehát az anyag háromnegyed része. A fennmaradt 25 % csökkenő sorrendben: a ma Romániához tartozó Partium, aztán az Őrvidék (Burgenland), Kárpátalja, Délvidék (Vajdaság), Szlovénia, Horvátország és végül Lengyelország – ez utóbbiaknál természetesen a volt magyar területek értendőek.

Az összeírás élőnyelvi gyűjtés volt, mivel akkor még nem rendelkeztek az adózók hivatalos, írásbeli dokumentumokkal. Az adatok rögzítésére a conscriptorok nagyon kevés időt kaptak, és nem álltak rendelkezésükre egységes, következetes lejegyzésre irányt adó alapelvek. Az említett rövid határidőből következik, hogy nem házról házra járva írták le adataikat, hanem feltehetően az egyes települések előljáróit keresték föl, s azok diktálták be az illető egyének nevét. Mindezt tetézte az, hogy a megyei kiküldöttek lakóhelyüktől távol eső megyében teljesítették a feladatukat. A már eddig leírtak is rengeteg veszélyt jelentettek a pontosság betartásában. Tovább fokozták mindezt egyéb körülmények is. Nézzük a falusi előljárók részéről: milyen anyanyelvűek voltak, melyik hazai nyelvjárásban beszéltek, mennyire ismerték az adott személyt. A valódi családnevet vagy az illető említő, esetleg ragadványnevet diktálták-e be. Hogyan ejtették a családneveket, főként akkor, ha az illető német vagy szláv vezetéknevet viselt. Sorolhatnánk a kételyeinket a szóbeli bemondásukkal kapcsolatban. De ugyanez vonatkozik magukra az összeírókra is. Az ő esetükben még mindezekhez hozzájön az írásgyakorlatuk, a nem egységes és szabályozott magyar helyesírás, az akkor még meglévő katolikus és protestáns hangjelölési eltérések, az ő nyelvjárásuk, az elhallás, elírás, sőt, még a tollhibát is számításba kell vennünk.

Mindezen feltételezett hibákat figyelembe véve is rengeteg biztos következtetést lehet levonni ebből a hatalmas névanyagból. Maga a szerző is megjegyzi a 46. oldalon, hogy „Az 1720-as országos összeírás családneveinek tanulmányozása a nyelvtörténetnek is mind ideig fölfedezetlen kincstára lehetne. Amint fentebb láthattuk, mindenekelött a benne fellelhető archaikus hangjelölési módok, a nyelvföldrajzi megoszlást mutató hangtörténeti és szemantikai jelenségek, a közsavak és tulajdonnevek képzésére alkalmazott morfológiai szerkezetek érdemelnek kitüntetett figyelmet.”

Nagy érdeme a feldolgozott térképeknek, hogy a nagy tömegű adat kirajzolja a XVIII. század eleji nyelvhatárokat, a korabeli népmozgást, a belső migrációt, az etnikailag vegyes térségeket. Az egyes térképlapok családnevei – amelyekből néhányat példaként a későbbiekben említek – nagyon jól bizonyítják, hogy az akkori Magyarország több nyelvű és több nemzetiségű ország volt.

A kötet bevezetője tudományos igénnyel megfogalmazott írásmű. Alkotója azzal segíti olvasmányossá tenni a szöveget, hogy folyamatosan hoz és elemez egy-egy nevet, jelenséget illusztrálásként az olvasónak. Csupán egy esetet említek példaként: ilyen a 43. lapon található Juhász–Ihász névváltozat tömör és érdekes elemzése, amely a 337–340. oldalak térképlapjain köszön vissza. A térképtárban a családnevek legtöbbször a lexikális típusok és névváltozatai adják. A szerző ezekhez Farkas Tamás kategória-rendszerét veszi alapul, amely nyolc nagy és az alá tartozó több alcsoportot állapít meg. Természetesen ettől néhol valamennyire el kell térnie, hisz egy ilyen kategorizálást eleve mindig az adott, a feldolgozott névanyag határoz meg, alakít, befolyásol. Ahol lehetséges és indokolt, utal az eddig megjelent (sok esetben már elavult) leírásokra, elemzésekre, valamint a két legnagyobb családnév-gyűjteményünkre (KÁZMÉR Miklós: Régi magyar családnevek szótára és HAJDÚ Mihály: Családnevek enciklopédiája). A könyv ezen része nagyon gazdag, s valóban felhasznált irodalomjegyzékkel zárul, amelyet az adatbázisok és a források megjelölése követ.

A kötet második, nagyobb része a nevek és a hozzátartozó térképek téma. Mint korábban említettem, legtöbbször a lexikális típusok vizsgálatával foglalkozik. Követi a Farkas-féle felosztást, s az egyes névtípusoknál csökkenő sorrendben halad. Mit talál itt az olvasó, ha a saját családnévét vagy egy másikat szeretne megkeresni? Általában a bal oldalon a cím alatt, nagybetűsen szerepel az elemzett név. Ezt követi a keletkezésének háttere: eredete, a hozzá kapcsolódó vallási, történelmi ismeretek, a név példaértékű nyelvtörténeti áttekintése és időbeli változásai. Majd az 1720-ban lejegyzett névváltozatok követik az előfordulási számukkal. Végül az, hogy a többes tagolódású nevekkel együtt mindösszesen hányszor jegyezték le az összeírók. Mellette egy kisebb térképről a regionális gyakoriságuk olvasható. Ezt követi a jobb oldalon a már említett, teljes lapnyi, színes térkép, amelyről településenként vizsgálhatjuk az adott név előfordulását.

Bizonyára meglepő az olvasó számára, hogy egyes neveknek milyen sok változatát rögzítették az összeírók, amelynek lehetséges okairól korábban már szoltam. Ebből következik, hogy ezeknél több térképlapot szerkesztett a szerző a hangtani jelenségek ábrázolására (például: Fazekas 6, Barta 8). Bár a családnevek legtöbbször magyar eredetű, mégis jónéhány idegen is bekerült az atlaszba. Magyar és/vagy szláv névképzés is állhat a háttérben az olyan nevekénél, mint: Bartos, Bakó, Simkó, Benkó. Kimondottan szláv etimonú nevek: Petrik, Bencsik, Popovics, Jankovics, Radics, Kollár. Német eredetűek: Bauer, Müller, Wagner, Weber, Koller, Fischer, Richter stb. Mutatványként a szerző néhány szemantikai és nyolc morfoszemantikai típusal fejezi be a térképtárát. Ezek színesítik a korábbiakat, és további kutatási látlatokba viszik a névtanos szerzőinket – bár a csak lexikális típusok bemutatásával is teljes a kötet.

Példaértékű a könyv befejezése: gyakorisági mutatóval, térképjegyzékkel segíti az érdeklődőket a nevek keresésében. Mindezt angol, szlovák és a hátsó borítón pedig magyar nyelvű rezümével zárja.

Csupán egy nyomdatechnikai hibát találunk a kivitelezésében: néhány oldal lábjegyzetében a hely sűrítése miatt elmaradtak a szóközők (33. 67.).

Vörös Ferenc történeti családnévtalasa szakmailag letisztult, homogén, az egyes családneveknél tömör megfogalmazású. Térképei szemléletesek, olvashatóak, a kiváló minőségű fehér papíron jól mutatnak, tetszetősek.

A szerző maga fogalmazta meg a 13. lapon, hogy kiknek ajánlja a kötetét, s ezzel ezen ismertetés írója is teljesen egyetért: „...nemcsak a névtanosok, nyelvészek és történészek, hanem egyéb rokon szakterületek művelői – mindenképp a honismerettel, néprajzzal, művelődés- és népiségtörténettel, kisebbségkutatással, kontaktológiával, genealógiával, családfakutatással, migrációs kérdésekkel foglalkozók...” számára.

Fülöp László

Nagy Gáspár [-] A költő hazatér. A Nagy Gáspár Kulturális Központ kiadása, Vasvár, 2017. 135 old.

Sorsformáló, közösség- és térségfejlesztő, kultúra- és jövőépítő erőt mutat fel a Nagy Gáspár Kulturális Központ kiadásában megjelent kötet, amely összefoglalja a Vasi-Hegyhát szülőtte, a 2007-ben elhunyt Kossuth-díjas költő, író, szerkesztő Nagy Gáspár tiszteletére rendezett és róla elnevezett vers- és prózamondó találkozók tízéves történetét. Felidézi azt a szellemiséget, amelyben a találkozók gondolata megfogant és él, illetve rávilágít arra az évtizedes géniuszteremtő szervezőmunkára, ami a háttérben folyamatosan zajlik. Hogy milyen ez a „hegyháti védőszellem”? A kérdésre Nagy Gáspár e kötetbe szerkesztett írása felel: „*Aki az igazságot tudja mondani az élet bármely kérdésében, az – megint Illyést idézem – „a reménység helytartója. Most a költőknek nagy felelősséggel kellene lenniük azok iránt, akik alulmaradtak, szegények, leszádkadtak, és lassan egy aluljáró Magyarországot képviselnek.*” Talán a költő tiltakozna, ha élne, de ma rá is igaz lehet, amit Illyés Gyuláról mondott. Végakarata szerint haza kívánt térni, visszakapcsolódni a szülőföldhöz, amelyből vétetett, így védelmezi, élteti, emeli, táplálja azt – igen, „a reménység helytartójaként”, sokszor idézett gondolatával, amely így szól: „*de a remény sohasem meghal, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!*”

„A költő hazatér”-ben a szerkesztők és szerzők maguk a szervezők – érdekes megfigyelni e szavak szótövének egyezését, amely egyébként a szeret szóban is benne van –, akik szívügyüknek tekintik Nagy Gáspár emlékének ápolását „hazatérése” óta. Gergye Rezső, a Nagy Gáspár Kulturális Központ igazgatója és felesége, szövetségese, munkatársa Gergyéné Szakály Georgina közvetlenül a költő halála után megkezdett következetes és (egészséges határokon belül maradó) kultuszépítő tevékenységük dokumentumait rendezték kötetbe, beemelve a költő autentikus szövegeit, és egyes írásokat másoktól, akik az elmúlt tíz év során hozzátették az eseménysorozathoz vagy a Nagy Gáspár-életmű továbbéléséhez a maguk gondolatait.

Így került bele Mórocz Zsolt író, aki Nagy Gáspárt a vasi halhatatlanokkal, Berzsenyivel, Békássyval, Weöressel állította egy sorba, megállapítva közös tartózkodási helyüket a „kulturális öröklét”-ben. Korzenszky Richárd, a Tihanyi Bencés Apátság előjárója, aki Nagy Gáspárhoz hasonlóan pannonhalmi gimnáziumban érettségizett, és a nagytilaji temetésen Szent Márton hegye, monostora, iskolája nevében búcsúzott a volt diáktól. Benne van a pályatárs Balogh József levele, aki nem értett egyet azzal, hogy a Bérbaltaváron és Nagytilajban indított rendezvény átkerüljön Vasvárra, habár úgy látszott, kinötte „a két anyaközséget”. De mivel tényleg kinötte, a szervezők a két falu mélységes érintettségét tiszteletben tartva újragondolták a rendezvényt, és ahogy e kötetben közölt dokumentumokból látszik, háromszöggé bővítették a találkozó alapját. A 2009. évi emléklap és a 2010. évi felhívás is mutatja: a harmadik helyszín Vasvár lett, és addigra a „III. A költő hazatér” már ott is „hazaérés” volt, mert időközben (2009-ben) a kulturális központ felvette Nagy Gáspár nevét. Innentől ez áll a meghívókon, az aláírásokon, a plakátokon és minden arculati objektumon, a publikációkban, jelezve azt a kialakult új rendet is, hogy a költőnek a Hegyháton nem is kettő, hanem három otthona van: ezek között osztják meg a programot évről évre ugyanúgy. A vers- és prózamondás a vasvári kulturális központ színháztermében történik, ezután a résztvevőket Bérbaltavárra utaztatják, ahol megkoszorúzzák a kívül-belül felújított, emlékházzá alakított szülőházat (amelyen 2011-ben emléktáblát avattak, 2013-ban megnyitották a kiállítását), majd Nagytilajba mennek a temetőbe, ahol virágot helyeznek el a költő síremlékén. Az értékelés és a díjátadó megint Vasváron zajlik. A kötetből az is kiténik: jelentős közéleti személyiségek vállalnak védnökséget vagy ünnepi beszédet a találkozón, és neves szakmai tanácsadók vesznek részt a zsűrizésben. 2010-ben szerepet vállalt például Tóth Zsuzsanna előadóművész, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus munkatársa is, akinek összefoglalóját beszerkesztették a kiadványba. Nemcsak a helyiek vendégszeretétét, a szervezők mindenre kiterjedő figyelmeztetését, hanem a közéleti szereplők – V. Németh Zsolt, Vasvár akkori polgármestere és Majthényi László, a Vas Megyei Közgyűlés akkori alelnöke – megszólalásaira is re-

agál. A „gördülékeny, pontosan és szívvel fogalmazott”, „emberi és közvetlen” beszédmódot így értékelte: „kezdem azt hinni, hogy Vasvár környékén más fából faragták a politikusokat”.

Nem maradhatott ki természetesen az sem a könyvből, hogy milyen volt „Gazsi a pályán”. Erről Antall István, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztője ír: a szemüvegén át az irónia tükrét villantó költői léttől a budakeszi focistákig vezetve a gondolat fonálát, mert Nagy Gáspár a verslábak világába, de „az aranylábú fiúk” csapatába is teljes szívvel beletartozott.

A kiadványban nem véletlenül szerepel egy másik rendezvény, a Nagy Gáspár Emléknappal, ami hírül adja: minden évben futballmérkőzéseket is szerveznek a tiszteletére. Ahogy a halálának évfordulójához (január 16.) tartozik „A költő hazatér” minden évben, úgy a születésnapjához (május 4.) kapcsolódik a Nagy Gáspár Labdarúgó Torna, vándorkupával. Ezen a napon adják át a budakeszi székhelyű, a költő özvegye, Szabó Márta által létrehozott Nagy Gáspár Alapítvány elismerését, a Nagy Gáspár Irodalmi és Művészeti Díjat is. A focimeccsek mindig máshol vannak, a Nagy Gáspár életrajzában meghatározó településeken. Csapatot állít ki: Vasvár, Szombathely, Budakeszi, Pannonhalma, Magyar Katolikus Rádió, Hítel Szerkesztősége (mint egykori munkahelyei), továbbá Gazsifalva (Nagytilaj és Béraltavár együtt). A Gazsifalva megalkotása is szép megoldás a két szülőfalu problematikájára.

A témát ebben a kötetben Devecseri Zoltán költő veti fel a Nagytilaj és Béraltavár között félúton álló jegyene legendája köré fonva. A szerkesztők részleteket vágtak be egy 2014-es írásából, amihez háttérként tudni kell, hogy mindkét település szeretné magáénak mondani a „szülőfaluságot”: Béraltaváron állítják, hogy az édesanyja épp átjött ide a testvérehez, mikor megszült, Nagytilajban pedig úgy tudják, ott született, ott volt a szülői ház. Tény, hogy a kis Gazsi egész gyerekkorában ingázott a két „anyaság” között. Késői gyermek volt, időse édesanyja, Kelemen Erzsébet átengedte nevelését Róza nevű testvérenek, aki a keresztanyja lett. Devecseri Zoltán úgy eleveníti fel a felnőtt költőtárs „különös kettős kapcsolatát” e falvakhoz, hogy Nagytilajhoz az apai ág, Béraltavárhoz az anyai ág kötötte, „azonos érvényű szeretettel és ragaszkodással”. Úgy emlékszük, Gazsi mesélte: édesanyja és a keresztanyja mindig annál a félúton álló jegyenél adták át egymásnak a „legkisebb Nagy”-ot.

A „vendég gondolatok” között bekerült a kiadványba Pogács Mónika cikke, aki „A költő hazatér” találkozókön formálódó „finom humánus” jelenségére hívja fel a figyelmet. Hátralé a kötetben a Görömbei András, Kossuth-díjas irodalomtörténész, egyetemi tanár által írt, „kötelező” Nagy Gáspár-életrajz olvasható, és néhány versajánlás a szerkesztők részéről. Mindezen írásokat pedig átszövik a szervezői munka mementói: levelek, meghívók, programok, plakátok, fotók a tíz év eseményeiből, valamint azok a gondolatfüzerek, amelyek megszülettek Nagy Gáspár szellemiségének felvállalása, fenntartása és éltetése közben. Így válik szerzővé a kulturális központ igazgatója, Gergye Rezső és a közösségfejlesztő Gergyéne Szakály Georgina, akik nemcsak előidéztek, lebonyolítják és dokumentálják a történéseket, hanem gondolati töltésekkel is gazdagítják. Az első pillanatban felmérték, hogy ez a táj, a szülőföld, erőt meríthet Nagy Gáspár szellemiségéből, akár abból a végső indítatásából is, hogy hazavágyott.

Ha Nagy Gáspár, aki életének nagyobb részét a falujától távol töltötte, azt választotta, hogy az utolsó útja visszavezessen a Hegyhátra, akkor ez a vidék és az itt élő emberek számára is többletet jelenthet, akkor ez „üzenet a szülőföldnek”, vélik. Gergye Rezső szándéka, hogy a térség a költő szellemiségével emelkedjen, gondolataiból táplálkozzon. Nagy hatású döntés volt a költő nevével fémjelezni a vasvári és az egész Hegyhátra kiterjedő kulturális tevékenységet, amelynek keretét adó intézményük az évek során „zászlóshajó” lett, és országosan elismert minőséget képvisel.

Gergye Rezső a kiadványban a saját írásait is összegyűjtötte. Hol a „rege” nevet használja, visszavonulva játékosan saját nevének betűibe, hogy ne tűnjék túlzásnak a sok szerzői megnyilvánulás, hol megalkotja hívogatón a „gyere” nevet, nem titkolva, hogy a költő kultuszának építése közben céljai között az is szerepel, hogy minél többen látogassanak el a Hegyhátra. Tíz év elteltével már a kistérségi identitásba is belevetíthető, hogy a 22 falu, amely mindig is egymásra utalt volt a történelem során, a lelki-erkölcsi összetartozásnak komoly értékét találta meg Nagy Gáspárban. Ezért is fontos „A költő hazatér” rendezvény, amely a generációk között is hidat ver, hiszen a gyerekektől az idősebbekig különböző korosztályok mondják, élik, éltetik a költő verseit, és itt, az ország egyik leg-

hátrányosabb helyzetű térségében újra és újra mozgásba hozzák a *reményt*. Gergyéné Szakály Georgina szakmai hitvallásukról ír, az értékek állandó újrafogalmazásáról, a helyi közösségek, helyi hagyományok, helyi cselekvések megtartó erejéről, amelyek közé beépítették Nagy Gáspár költészetének minél szélesebb körű megismertetését. E kiadványnak is ez a célja: közreadni az eltelt tíz év történetét, megéreztetni „A költő hazatér” ízét, e szívből élő tájat, és ajánlást adni a költő verseinek tolmácsolásához.

A kötetben vannak ismétlődő Nagy Gáspár-sorok, ezek azok, amiket Gergyé Rezső minden lehetséges felületre leír, kiír, felír, azaz a hegyháti kultúrát is igyekszik beszőni idézetekkel, amelyek arculati elemekké, szlogenekké, reklámjelenségekké váltak, annak jegyében, hogy „nem kell mindig újat és újat mondani. Merjük változatlanul is ugyanazt mondani!” Az igazgató tehát e kötetben is – mint mindig mindenhol – újrmondja Nagy Gáspárral szólva: „Barátaim! Itt az ideje, hogy összeszámoljuk a hűségeseket, a még nyitott lélekkel és emberi arccal tüntetőket.”

Merklin Tímea

Németh Balázs: *„Ezek nem tudják, mi a háború”*. Vas vármegyei katonák a Nagy Háborúban. Szerk., a mutatót készítette Mayer László. Szombathely, Vasi Múzeumbarát Egylet, 2016. 96 old.

Az első világháború centenáriuma kapcsán számos, a témával foglalkozó publikáció látott napvilágot. A nagyobb összefoglaló jellegű munkák mellett szerencsére szép számmal akadnak mikrotörténeti feldolgozások, amelyek egy-egy alakulat, település vagy személy világháborús sorsát mutatják be. Németh Balázs most megjelent kötete mind a három fentebb említett mikrotörténeti tárgykört magában foglalja, így nyújt betekintést a Nagy Háború, s az azt megelőző évek mindennapjaiba, nem feledkezve meg a trianoni katasztrófát követő esztendőkről sem.

A kötet első és legnagyobb egysége a cs. és kir. 83. gyalogezreddel foglalkozik, az 1883-as alapítású alakulat hadkiegészítését Vas vármegye területéről kapta, valamint ez volt Szombathely város „háziezrede” is. Az ezred világháborús történetének feldolgozása ugyan 1934-ben már megjelent Doromby József egykori ezredsegédtiszt tollából (a kötet a centenárium alkalmából egy reprint kiadást is megért), Németh Balázs művében azonban nem csak a hadiévek bemutatására koncentrált. Az ezred megalakításától kezdve a mozgósításig eltelt esztendőik eseményeinek összefoglalását számos mikrotörténeti adat árnyalja. A korabeli sajtóhírek mellett igen elgondolkodtatók a vármegye körözött katonaszökevényeiről szóló statisztikák is. A hadi évekről szóló leírást számos helyen visszamemlékezés-részletek színesítik, emberközelibbé téve a száraz történelmi tényeket. A 83-asokról szóló fejezetet az alakulat utóéletéről szóló rész, valamint kitüntetési statisztika zárja.

A mű második nagy egységét három, a világháborúban részt vevő katona pályafutásának bemutatása adja. Az első stolaci Mihalsics Tódor, egy katonacsaládból származó hivatásos tüzértiszt, akinek az események után 50 esztendővel papírra vetett naplószerű feljegyzéseit is tartalmazza a kötet. Mihalsics életútján kívül a forrásközlést alakulatának, a m. kir. 4. honvéd tábori ágyús ezrednek és a 37. tábori tarackos ezrednek rövid története is kiegészíti.

A cs. és kir. vasúti ezredben szakaszvezetőként szolgáló Kovács Lajos katonai pályafutásának bemutatása mellett a szerző betekintést nyújt a Monarchia vasúti alakulatainak működésébe is.

A két világháború között Vas vármegye főispánjaként tevékenykedő nyírlaki dr. Tarányi Ferenc tartalékos huszártisztként vett részt a harcokban. Viszonylag kevés időt töltött a harctéren, ugyanis 1915 márciusában a Przemyslt védő osztrák–magyar csapatokkal együtt orosz hadifogságba esett, ahonnan csak 1918 nyarán térhetett haza.

A művet alapos jegyzetapparátus és gazdag irodalomjegyzék teszi teljessé. Németh Balázs tollából ezúttal is értékes és szakszerű munka került a nagyközönség elé. A 83. közös gyalogezred és Vas vármegye I. világháborús története iránt érdeklődők haszonnal forgathatják az új kiadványt, de értékes információkra lelhet benne bárki, aki érdeklődik a korszak iránt.

Bálint Ferenc